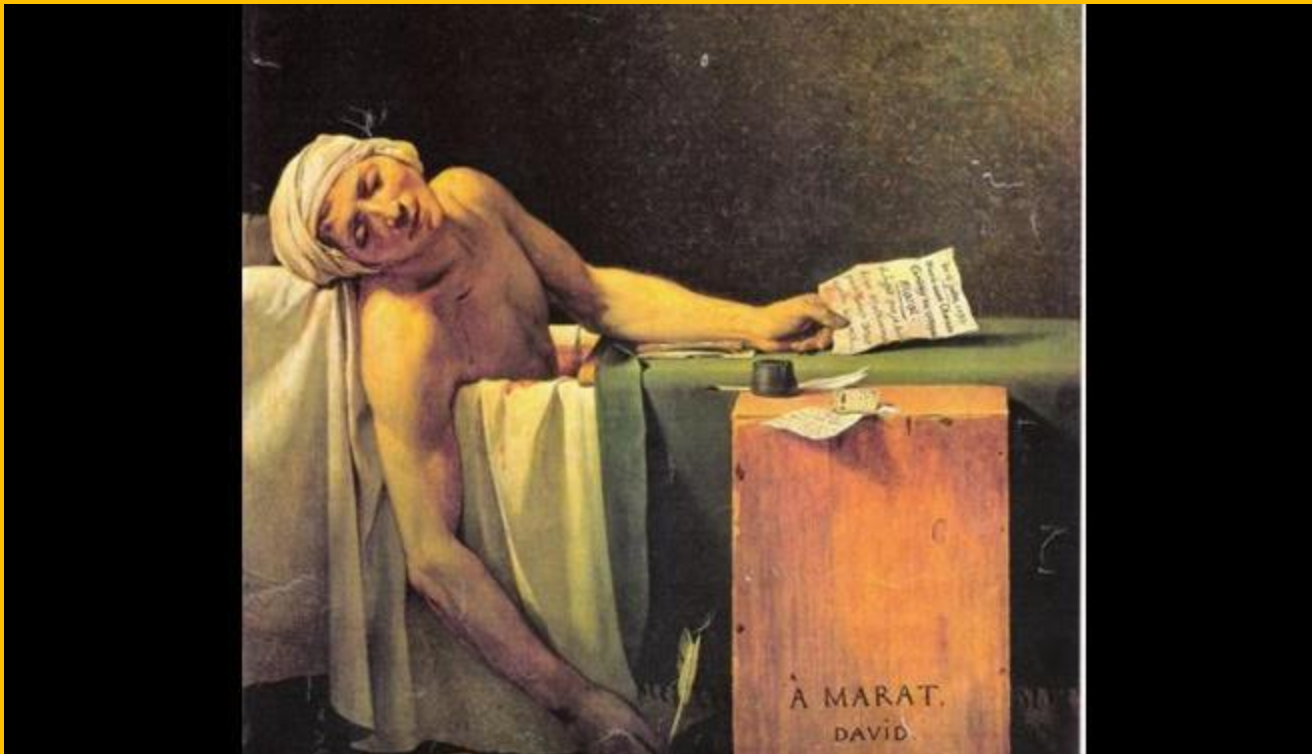

Ανάγνωση εικαστικών έργων ως ιστορικών πηγών

Δημήτριος Βλάχος, Σχολικός Σύμβουλος Φιλολόγων Ροδόπης

Ανάγνωση εικαστικών έργων ως ιστορικών πηγών

Τρία επίπεδα ερμηνείας που αντιστοιχούν, κατά τον Έρβιν Πανόβσκι (*Μελέτες εικονολογίας, 1991*), σε τρία νοηματικά επίπεδα:

- **Προεικονογραφική περιγραφή:** Σχετίζεται με τη *φυσική σημασία* και συνίσταται από τα αναγνωρίσιμα πρόσωπα, αντικείμενα (άνθρωποι, ζώα, κτίρια) και συμβάντα (γεύματα, τελετές, μάχες).
- **Εικονογραφική ανάλυση** σχετίζεται με τη συμβατική σημασία (να αναγνωρίζει δηλ. ο παρατηρητής ένα δείπνο ως τον Μυστικό Δείπνο ή μια μάχη ως τη μάχη του Βατερλό).
- **Εικονολογική ερμηνεία**, σχετίζεται με την *ουσιαστική σημασία*, «δηλ. με εκείνες τις βαθύτερες αρχές, οι οποίες αποκαλύπτουν τη βασική στάση ενός έθνους, μιας περιόδου, μιας κοινωνικής τάξης ή κάποιας θρησκευτικής ή φιλοσοφικής πίστης» (π.χ. γοτθική αρχιτεκτονική, επαναστάσεις 19^{ου} αιώνα και ρομαντισμός).

Πρωτόκολλο ανάλυσης εικαστικών έργων/εικόνων σε τέσσερα βήματα

1^ο Βήμα : Προσωπική τοποθέτηση του παρατηρητή απέναντι στην εικόνα.

Ερώτηση αφόρμησης: Σας αρέσει αυτό το εικαστικό έργο;

- Μ' αυτό το ερώτημα συνειδητοποιεί ο ερωτώμενος την υποκειμενική τοποθέτησή του απέναντι στο έργο (προκαταλήψεις – λανθάνουσες αξιολογικές κρίσεις).
- Σε όποιον δεν αρέσει στέκεται κριτικά απέναντι στο έργο. Αντίθετα, εκείνος στον οποίο αρέσει υπερβολικά με την πρώτη ματιά φαίνεται να το προσεγγίζει μάλλον επιφανειακά.
- Σε κάθε περίπτωση ο ερωτώμενος πρέπει να αιτιολογήσει την απάντησή του «γιατί του αρέσει ή δεν του αρέσει;».

2^ο βήμα: Περιγραφή της εικόνας (Τι βλέπετε;)

Καταγραφή αναγνωρίσιμων αντικειμένων και συμβάντων

- Κατά την *προεικονογραφική* αυτή περιγραφή μας ενδιαφέρει όχι η ερμηνεία αλλά η *φυσική σημασία* προσώπων, αντικειμένων, συμβάντων.
- Συγκροτούμε κατάλογο με πρόσωπα, αντικείμενα, σύμβολα, συμβάντα/δράσεις.

Για παράδειγμα, στο έργο του Νταβίντ, *Ο Θάνατος του Μαρά*, καταγράφουμε αντικειμενικά αυτά που βλέπουμε:

«...ένας άντρας σε μια μπανιέρα θανάσιμα πληγωμένος, το ένα μπράτσο έξω από την μπανιέρα δείχνει προς τα κάτω κρατώντας μια πένα από φτερό, το κεφάλι του έχει ελαφρά κλίση προς τον δεξιό του ώμο, στο άλλο χέρι κρατά ένα χειρόγραφο (ευανάγνωστη η γραφή), αριστερά στο κάτω τμήμα του πίνακα ένα ματωμένο μαχαίρι, το φόντο είναι πράσινο (καλύπτει το άνω μισό το πίνακα)...

Πάνω από το λουτρό υπάρχει ένα ξύλινο επίπεδο με πράσινο κάλυμμα, ενώ μπροστά υπάρχει ένα ξύλινο ορθογώνια κουτί πάνω στο οποίο βρίσκονται υλικά γραφής. Εκεί είναι γραμμένο από τον Νταβίντ «À MARAT, DAVID» (Στον Μαρά, Νταβίντ). Στο βάθος, το υπόβαθρο είναι σκοτεινό και κενό, ζωγραφισμένο με γρήγορες πινελιές.»

Στο δεξί του χέρι κρατά μια πένα από φτερό, ενώ στο αριστερό κρατά ακόμα το γράμμα το οποίο του έδωσε η Σαρλότ Κορντέ. Το γράμμα, το οποίο έχει πάνω σημάδια από αίμα, αναγράφει, μαζί με την ημερομηνία και τα ονόματα του αποστολέα και του παραλήπτη, το εξής: «Αρκεί που είμαι αρκετά δυστυχής ώστε να έχω δικαίωμα στη φιλανθρωπία σας» (Il suffit que je sois bien Malheureuse pour avoir Droit a votre bienveillance)

3^ο βήμα: Περιγραφή της δομής της εικόνας (μορφή)

Αναφορά στους άξονες (κατά μήκος άξονας, εγκάρσιος άξονας, διαγώνιος άξονας) του πίνακα και στο σημείο τομής τους, στον φωτισμό, τη θέση και τη σχέση των αντικειμένων και των προσώπων.

Το πρόσωπο του Μαρά λούζεται από φως, σε αντίθεση τόσο με την πληγή όσο και το μαχαίρι που βρίσκονται υπό σκιά. Η πένα πάνω στο ξύλινο κουτί βρίσκεται κι αυτή στο φως, ενώ η άλλη στο δεξί του χέρι είναι όρθια, σαν να γράφει ακόμα.

Το φως πέφτει στο πρόσωπο, το ξύλινο κουτί και το γράμμα (τα σημαντικά για τον ζωγράφο).

Το σημείο τομής των αξόνων βρίσκεται κοντά στην επιστολή που κρατά στο χέρι του ο νεκρός Μαρά.

4^η βήμα: Ερμηνεία του έργου

Αξιοποιώντας τη λεζάντα του έργου με τις πληροφορίες που δίνει και με προσεκτική παρατήρηση της εικόνας προχωρούμε πρώτα στην

εικονογραφική ανάλυση, η οποία σχετίζεται με τη συμβατική σημασία (να αναγνωρίζει δηλαδή ο παρατηρητής ότι το συγκεκριμένο έργο αναφέρεται στον θάνατο του συγκεκριμένου ιστορικού προσώπου, του Μαρά, για παράδειγμα) και έπειτα συνεχίζουμε με την **εικονολογική ερμηνεία του έργου**, η οποία σχετίζεται με την ουσιαστική σημασία, τις βαθύτερες δηλαδή αρχές που αναφέρονται στα ιστορικά γεγονότα και αποκαλύπτουν την πολιτική (θρησκευτική, φιλοσοφική), ιδέα του δημιουργού.

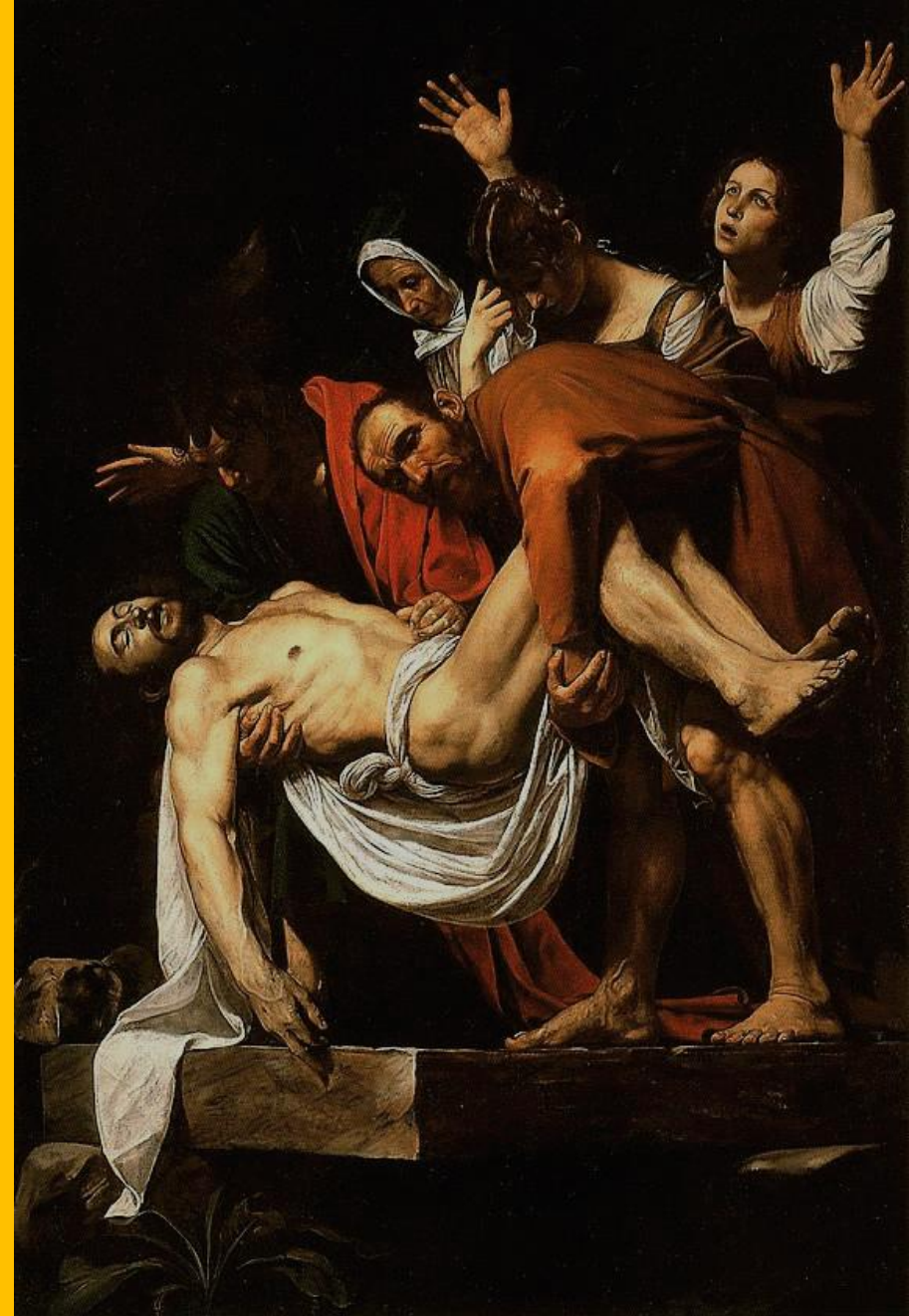
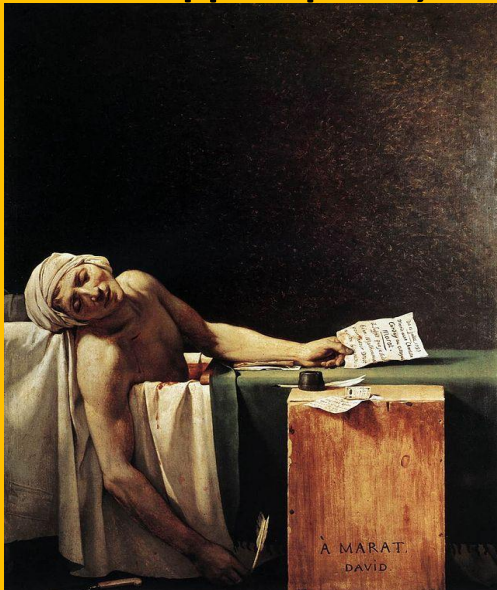
Ερωτήματα ερμηνευτικής διερεύνησης εικαστικού έργου

- Πότε δημιουργήθηκε; (Χρόνος δημιουργίας).
- Ποιος ο δημιουργός;
- Ποιος ο τόπος δημιουργίας;
- Ποια η σχέση (η στάση και ο ρόλος) του δημιουργού απέναντι στα γεγονότα που απεικονίζονται;
- Ποιος ο σκοπός (η πρόθεση) της δημιουργίας;
- Ποια η σχέση μορφής και περιεχομένου στο συγκεκριμένο έργο; (αναφορά στην εστίαση, την προοπτική, τη φωτοσκίαση, τη χρήση χρωμάτων, τη θέση προσώπων και τη μεταξύ τους σχέση, τη θέση αντικειμένων, την τεχνοτροπία).
- Ποια η σχέση των εικονικών στοιχείων με τα λεκτικά (λεζάντα, τυχόν λέξεις και φράσεις με ιδιαίτερη σημασία που υπάρχουν στο έργο, εντοπισμός και διασάφηση των συμβόλων).
- Ποια η σχέση του εικαστικού έργου με την ιστορική πραγματικότητα της εποχής που δημιουργήθηκε; (διασταύρωση με άλλες πηγές, φανερά και λανθάνοντα μηνύματα, κριτική ανάλυση της ιδεολογίας του δημιουργού).

Δειγματική ερμηνεία του πίνακα του Νταβίντ, Ο θάνατος του Μαρά

- Ο πίνακας παρουσιάζει τον ριζοσπάστη γιακωβίνο Μαρά που δολοφονήθηκε από την Σαρλότ Κορντέ στο λουτρό του στις 13 Ιουλίου 1793.
- Το ξύλινο κιβώτιο συμβολίζει την επιτύμβια στήλη με την αφιέρωση (στον Μαρά) από τον ζωγράφο. Πιθανή χρονολόγηση με βάση την αναφορά στη βάση του κιβωτίου “L' an deux” (το δεύτερο έτος της κυριαρχίας των γιακωβίνων που κατέργησαν το χριστιανικό ημερολόγιο και εισήγαγαν νέο τρόπο αρίθμησης του ημερολογιακού έτους).

➤ Ο Μαρά παρουσιάζεται ως ήρωας, ένας μάρτυρας της Επανάστασης. Φανερές οι ομοιότητες με εικόνες που απεικονίζουν τον Χριστό. Ο ζωγράφος επιθυμεί τη σύνδεση με γνωστά μοτίβα της χριστιανικής εικονογραφίας.

Καραβάτζιο, Η αποκαθήλωση (1602-1603)

- Ο Μαρά (δημοσιογράφος και εκδότης της εφημερίδας *Ο φίλος του Λαού*) υπήρξε λαμπρός ρήτορας και συγγραφέας. Ο ζωγράφος τονίζει την ιδιότητά του αυτή ρίχνοντας φως στο κεφάλι και στις πένες από φτερό.

- Ο ζωγράφος παρουσιάζει τον δολοφονημένο Μαρά στο φτωχικό του δωμάτιο ως σύμβολο της ταπεινότητας, της απλότητας και του δημοκρατικού ιδεώδους του βίου.
- Παράλληλα καταδικάζει τη Σαρλότ Κορντέ αφενός με το να δείχνει το φονικό εγχειρίδιο ματωμένο στο πάτωμα και αφετέρου με το να προβάλλει την μεγαλοψυχία και την καλοσύνη του Μαρά (κρατάει στο χέρι του την αίτησή της Κορντέ και φροντίζει με σημείωμά του να δοθούν χρήματα σε μια χήρα που έχασε τον άντρα της στην Επανάσταση).

Ζακ Λουί Νταβίντ, *Ο θάνατος του Μαρά*
(Η δύναμη της τέχνης, BBC)

http://www.dailymotion.com/video/x150e50_%CE%B7-%CE%B4%CF%8D%CE%BD%CE%B1%CE%BC%CE%B7-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CF%84%CE%AD%CF%87%CE%BD%CE%B7%CF%82-%CE%B5%CF%80-4-n%CF%84%CE%B1%CE%B2%CE%AF%CE%BD%CF%84-o-%CE%B8%CE%AC%CE%BD%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%82-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%BC%CE%B1%CF%81%CE%AC_creation

Ζακ Λουί Νταβίντ, Ο θάνατος του Μαρά, (βιντεοσκοπημένη ανάλυση του πίνακα)

<https://www.khanacademy.org/humanities/monarchy-enlightenment/neoclassicism/v/david-marat>

